

کاربرد پژوهش در موزه

مطالعه موردی: نقاشی نبرد مرو، موزه ملی ایران

مریم فدایی تهرانی^۱

دانش‌آموخته دکتری پژوهش هنر، بخش اسلامی موزه ملی ایران

 <https://doi.org/10.22034/ciom.2024.718386>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۲۶، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۵/۰۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۰۳

نوع مقاله: پژوهشی، صص ۹۷-۱۱۰

چکیده

پژوهش از ارکان مهم موزه است و به‌منزله نخستین گام برای تحقق اهداف آموزشی و نمایشی موزه به شمار می‌رود. هدف اصلی پژوهش شناسایی، معرفی و ارائه محتوای آموزشی، هنری و علمی آثار موزه‌ای و نوعی فعالیت فکری و اجرایی است تا از این راه دانشی ساخته شود که نه تنها منجر به گردآوری و نگهداری اشیا گردد، بلکه با استفاده از دانش‌های مرتبط با دیگر علوم، کشف آموزه‌های متفاوت زیبایی‌شناسی، هنر و اخلاق را در پی داشته باشد. این مقاله با بررسی پژوهش در موزه و شناخت اشکال و اهداف آن نوشته شده و قصد دارد با مطالعه موردی نقاشی نبرد مرو، محفوظ در موزه ملی ایران، چگونگی انجام دادن پژوهشی کاربردی در موزه را معرفی نماید. پرسش‌های مقاله شامل این موارد است: «معیار انتخاب نوع پژوهش برای هر اثر موزه‌ای چیست؟ پژوهش چگونه موجب بهبود نمایش و آموزش آثار موزه می‌شود؟» روش پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی برپایه مطالعه موردی و گردآوری داده‌ها از راه منابع کتابخانه‌ای است. تجزیه و تحلیل به شیوه کیفی انجام می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که پژوهش موزه‌ها از نوع پایه، بنیادی-کاربردی و موزه‌شناسی است و دانش‌های مختلف از علوم گوناگون به پژوهش‌های موزه یاری می‌دهد تا آثار به‌درستی شناسایی و تفسیر شوند.

همچنین دستاوردهای پژوهشی به محتوای نمایشگاه‌ها و آموزش‌ها اعتبار بالایی می‌دهند تا از این راه تعریفی واقعی از وظایف و اهداف موزه یعنی گردآوری، نگهداری و نمایش میراث فرهنگی ارائه گردد.

واژگان کلیدی: پژوهش موزه، پژوهش بنیادی موزه، پژوهش کاربردی موزه، نقاشی نبرد مرو.

مقدمه

پژوهش موزه شامل فعالیت‌های فکری و عملیاتی است که با هدف کشف، اختراع و پیشرفت دانش درباره آثار موزه انجام می‌شود و در مفهوم کلی ساخت دانش جدیدی است که با اقداماتی در موزه صورت می‌پذیرد. واژه پژوهش نخستین بار در زبان‌های مختلف^۱ برای آموزش، مستندسازی، گردآوری و نگهداری و نمایش آثار به کار رفت تا اینکه در سال ۲۰۰۷ میلادی با تعریف ایکوم واژه مطالعه به جای پژوهش قرار گرفت تا کارکرد جدیدی به عنوان نیروی محرکه پژوهش بر آثار موزه و جامعه مشخص شود. با این تعریف، پژوهش یکی از ارکان موزه معرفی شد تا به پرسش‌های متفاوت درباره کشف شواهد انسانی، جامعه و لزوم نگهداری و نمایش آثار پاسخ داده شود. در واقع بحث کشف و مطالعات پژوهشی موزه‌ها را به سمت وسویی سوق داد که منجر به ظهور قالب‌های متفاوت پژوهش موزه از نوع بنیادی، پایه‌کاربردی و موزه‌شناسی گردید و شرایطی برای موزه‌داران فراهم نمود تا برپایه اهداف موزه نسبت به اطلاع‌رسانی، دسترسی به محتوای آثار و از همه مهم‌تر تأثیرگذاری اجتماعی اقدام کنند. بحث پژوهش از مهم‌ترین ارکان موزه است و گام نخست در اجرای نمایش و عرضه آثار محسوب می‌شود و بنا به نیاز از مباحث متفاوت علوم، هنر، دانش و صنایع استفاده می‌کند. نگارنده در این مقاله ضمن توصیف اجمالی اهداف، اشکال و ساختار پژوهش در موزه با استفاده از نقاشی نبرد مرو، محفوظ در موزه ملی ایران، سعی دارد نحوه پژوهش در مورد یک شیء موزه‌ای را نمایان کند.

در این مسیر منابع پژوهشی موضوعات مختلف مطالعه شد که بیشتر به توصیف شکل‌گیری پژوهش موزه و نتایج آن در سطح جامعه پرداخته‌اند، اما از نحوه اجرای پژوهش در قالب‌ها و طبقه‌بندی‌های چهارگانه‌ای که شرح آنها در متن مقاله آورده می‌شود مطالبی به دست نیامد. در نتیجه یکی از ویژگی‌های این مقاله نوآوری در توصیف، تحلیل و چگونگی به کارگیری داده‌های پژوهشی یک اثر موزه‌ای است که می‌تواند به منزله شیوه‌نامه‌ای پژوهشی از قابلیت آزمون و تجربه از سوی موزه‌داران برخوردار شود. از سوابق پژوهشی موزه برای این مقاله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: کتاب «تاریخچه موزه‌شناسی؛ نویسندگان کلیدی نظریه موزه‌شناسی»، نوشته برونو برولون سوارس^۲

کاربرد پژوهش در موزه
مطالعه موردی: نقاشی
نبرد مرو، موزه ملی ایران

پژوهش به انگلیسی Research، فرانسه Recherche، اسپانیایی Investhation، آلمانی Forschung، ایتالیایی Ricerca

2. A History of Museology: Key authors of museological theory-Bruno Brulon Soares.

که هسته شکل‌گیری موزه‌شناسی را به قرن شانزدهم میلادی نسبت می‌دهد و بر آن است که از راه شبکه‌ای از مؤسسات پژوهشی و آموزشی قرن بیستم، این امکان برای موزه فراهم شد تا پژوهش به‌عنوان رشته مستقل تکامل یافته و تثبیت شود. از نظر نویسنده، موزه‌شناسی حوزه‌ای از پژوهش است که متفکران موزه از سراسر جهان آن را دنبال می‌کنند و نوعی فرایند روش‌شناختی است. اوناگ مورفی^۱ در کتاب «مطالعات موزه‌ای به‌عنوان عملکرد انتقادی: توسعه رویکردی فعال برای آموزش، پژوهش و عمل»، استدلال می‌کند که مطالعات موزه یک رشته دانشگاهی است و باید از رویکرد فعال‌تری برای تأثیرگذاری بر تغییر بخش‌های موزه استفاده شود. نویسنده مدلهایی برای پیشبرد آموزش، پژوهش و تمرین با تکیه بر فرایندهای تفکر طراحی و آموزش انتقادی ارائه داده است. از نظر او ابداع روش‌شناختی و ایجاد روش‌های پژوهشی جدید روشی تثبیت‌شده در آموزش است. همچنین جری ناستافنی^۲ در کتاب «موزه و پژوهش» به موضوعاتی مانند موزه‌شناسی به‌منزله دانش خاص می‌پردازد و زبان علمی مشخص و روش‌های خاصی را برای پژوهش ارائه می‌کند. او فعالیت پژوهش در موزه را همراه با تنوعی از رویکردهای فلسفی، جامعه‌شناسی و قوم‌نگاری می‌داند و از موزه‌شناسی به‌عنوان یک دانش پژوهشی نام می‌برد. علاوه بر این در کتاب «امکانات و محدودیت‌ها در تحقیقات علمی برای موزه‌ها» نوشته وینوس سوفکا^۳ به سیاست پژوهش‌های موزه‌ای برای مجموعه‌ها، موزه‌های منطقه‌ای و آثار باستان‌شناسی پرداخته می‌شود و در نهایت باید به کتاب «مبانی موزه‌داری»، نوشته یوسف منصورزاده و ابوالقاسم حاتمی اشاره نمود که به موضوع پژوهش در موزه و اهمیت آن می‌پردازد و طبقات متفاوت و انواع پژوهش موزه را در زیرمجموعه دانش موزه‌شناسی بررسی می‌کند.

اهداف و چگونگی شکل‌گیری پژوهش در موزه

شکل‌گیری پژوهش موزه در ابتدا با مسائل متعددی روبرو شده بود تا اینکه در پایان قرن بیست میلادی بخش زیادی از آن به‌دلیل تداخل با فعالیت‌های تحقیقاتی دانشگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها به همان مراکز پژوهشی و نهادهای علمی محول گردید. از دلایل اصلی این واگذاری یکی این بود که واقعیت موزه مشهود شود و دیگر اینکه این کار باعث شود تا موزه‌ها برای برقراری ارتباط از آثار ملموس و ناملموس استفاده کنند. دلیل سوم نیز این بود که فعالیت موزه‌ها در قالب نگهداری، پژوهش و ارتباط مطابق با مدل آکادمی رینوارد^۴ که از سال ۱۹۹۲ میلادی برای تفکر موزه‌ها تعریف شده بود،

1. Museum Studies as Critical Praxis: Developing an Active Approach to Teaching, Research and Practice- OONAGH MURPHY.

2. Museum and Research- Jiří Neustupný

3. Possibilities and limits in scientific research typical for the museums- Vinos Sofka.

4. Reinhardt (P-R-C), Preservation- Research- Communication.

بتواند عناصر متفاوتی برای موضوع پژوهش پیشنهاد داده و با ایجاد نمایشگاه موقت و دائم بخشی از تحقیقات پژوهشی بنیادی خود را به تحقیقات کاربردی مبدل کند. این عوامل موجب شد تا دو نوع پژوهش در موزه پا گیرد. یکی پژوهش‌های بنیادی یا پایه که به مباحث موزه‌داری می‌پردازد و دیگری پژوهش‌های کاربردی موزه که دانش موزه‌شناسی را دربرمی‌گیرد. هر دو مورد مذکور از اجزای عملکرد پژوهشی موزه محسوب می‌شوند. در واقع این حرکت ابتدا پژوهش موزه را در چارچوب فعالیت و محتوای هر موزه دسته‌بندی کرد و در چهار طبقه مجزا قرار داد؛ سپس مباحث مطالعات موزه را اعم از اینکه بخشی از عملیات موزه هستند یا در پی تولید دانش جدیدی‌اند، به دو دانش موزه‌شناسی و موزه‌داری مبدل نمود که به نظر می‌رسد از همان زمان اولین مطالعه جامع درباره موزه‌شناسی و مباحث نظری با نام موزه‌ها و پژوهش‌ها انجام گرفته است (Neustupny, 1968). این عاملی بود که موجب شد پژوهش موزه به عنوان مهم‌ترین موضوع کمیته جهانی موزه‌شناسی ایکوم مطرح شده و سپس در اولین کنفرانس ایکوفوم^۱ (۱۹۷۸ میلادی) امکانات و محدودیت‌های پژوهش علمی موزه‌ها برای آن مطرح گردد. در این مسیر، موزه‌شناسی^۲ پژوهش‌های موضوع محور را به عنوان کارکرد اساسی در نظر گرفت تا «نقش موزه در تولید دانش به عنوان مرکزی برای پژوهش، مطالعه و تفکر» (Smith, 1960: 311) توصیف شود. مطالعات موزه یا «موزه‌شناسی به معنی پژوهش موزه است و شرح و بسط تعریف [آن] متضمن این معنا بود که بررسی تاریخ موزه و نقش آن در جامعه با روش‌های تخصصی و پژوهشی و با سازماندهی عملکرد معماری مخصوص موزه و گونه‌شناسی و اخلاق‌شناسی در موزه» (مرس. دواله، ۱۳۹۴: ۶۶) همراه شود. به نظر می‌رسد چند موضوع محوری در شکل‌گیری پژوهش و اهداف آن در موزه وجود دارد که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد:

مورد اول نقش اجتماعی موزه است که از قرن بیست میلادی موضوع مخاطب‌محوری را به دلیل چرخش در تغییر هویت موزه و لزوم بازتعریف آن در عملکرد و ساختار موزه‌ها مورد توجه قرار داد تا کار موزه دیگر محدود به گردآوری و نگهداری اشیاء نباشد و تفسیر به جای توصیف قرار گیرد. همچنین باید به ایده پساموزه اشاره کرد که موزه را ملزم به پاسخ‌گویی اخلاقی و اجتماعی نمود و سبب شد شیوه متمرکز موزه از درون به بیرون منتقل شده و نیازها و منابع عمومی اهمیت ویژه‌ای یابند. در نتیجه با این دیدگاه «موزه به مکان مناسبی برای جامعه و یادگیری و آموزش مهارت‌های انسانی مبدل شد. از قابلیت‌های ایده پساموزه همیاری جامعه و موزه‌ها است تا شرایطی برای مخاطب فراهم شود که پس از ارتباط مستقیم با اشیاء موزه، این مکان به جایی برای تفکر مبدل گشته و بحث‌ها و

کاربرد پژوهش در موزه
مطالعه موردی: نقاشی
نبرد مرو، موزه ملی ایران

1. Icofom

ایکوفوم، International Committee for Museology، کمیته بین المللی موزه‌شناسی شورای بین المللی موزه‌ها در سال ۱۹۷۷ میلادی به منظور ترویج پژوهش و تفکر نظری درباره موزه‌ها است.

۸. واژه موزه‌شناسی نخستین بار در متون رابرت ویلسون شیفلد آمده است. او «در تعریف موزه‌شناسی می‌نویسد: هدف موزه آموزش است و برای پژوهش باید بر تصاویر، مدل‌ها، اسناد و منابع تأکید کرد. موزه‌شناسی باید برای اداره صحیح امور تحت نظر خود و تحقق بخشی مؤسسه به اهدافش در امر آموزش از راه آرایش علمی و نمایشگاه متخصص باشد» (Shufeldt, ۱۹۱۸: ۲۰۸).

مناظره‌هایی جهت تقویت آموزش‌های مادام‌العمر در فضای عمومی» (Valley, 2017: 23) ایجاد شود. دوم بروز زبان و بیان جدید هنری است، زیرا «آثار موزه داده‌هایی در تولید دانش هستند و این تولید در نظم بیانی موزه انجام می‌شود. بیان موزه در قالب‌های متفاوتی مانند بیان هنری، رسانه‌ای و روایی عرضه و به اشکال مستقیم و غیر مستقیم ظاهر می‌شود» (دبیری نژاد، ۱۳۹۷: ۴۳-۴۱). سوم تبدیل اشیا به شیء موزه‌ای است. موزه‌ها «مکان‌هایی با مأموریت اصلی تبدیل چیزها به شیء هستند و از راه کارکردشان یعنی گردآوری، پژوهش، حفاظت، نگهداری و انتقال می‌توانند از قدرتمندترین عوامل در تولید آثار تبدیل شوند» (Devallees.Mairess, 2013: 62).

چهارم تغییر و تحول در دسترسی به مجموعه‌های موزه‌ای است که با استفاده از دانش موزه‌شناسی و تحولات اساسی در کارکرد نمایشی آثار و بهره‌برداری از امکانات موجود توانسته است تا روشی سهل و مناسب برای انتقال اطلاعات و دسترسی به آثار موزه را برای مخاطبان چهارگوشه جهان فراهم کند. پنجم قابلیت آثار برای برانگیختن اجتماع است که نوعی ارزش‌گذاری موزه‌ای را فراهم می‌کند. فضای فرهنگی موزه با ایجاد مجموعه‌های غنی و متعلق به اعصار مختلف نوعی تبادل اجتماعی و ارتباطاتی مناسب بین عموم برقرار می‌سازد و موزه با این ترفند موجب پذیرش تنوعات فرهنگی شده و انسجام اجتماعی را زمینه‌سازی کرده تا جامعه توانایی درک تفاوت‌ها را به دست آورد.

ارکان، اشکال و انواع پژوهش در موزه

چند ویژگی مهم در شکل‌گیری ارکان و اشکال پژوهش موزه وجود دارد که انواع پژوهش‌های پایه یا بنیادی- کاربردی یا موزه‌شناسی را به وجود آورده است. «پژوهش‌های پایه شامل گردآوری و ثبت و نگهداری آثار است و در این روش هیچ دانشی تولید نمی‌شود اما پیوند لازم بین مخاطب و موزه را برقرار می‌کند و از این راه کیفیت علمی پژوهش بهبود می‌یابد» (Sofka, 1978: 59)؛ اما پژوهش‌های کاربردی موضوع‌محور هستند و این ویژگی خصوصیت‌های خاصی در بافت موزه‌شناسی ایجاد می‌کند که شامل توانایی آنالیز، توصیف، ارزیابی اشیا و سنجش فرهنگی و جامعه‌شناختی است. در واقع پژوهش‌هایی برپایه موزه‌داری و موزه‌شناسی با عنوان تحقیقات بنیادی یا پایه بود که توانست پژوهش‌های کاربردی یا موزه‌شناسی را ایجاد کند. پژوهش موزه به لحاظ کاربردی و پایه نسبت به پژوهش‌های دیگر نهادهای پژوهشی متفاوت است، زیرا موزه‌ها در مقایسه با دانشگاه‌ها آثار را با نظم متفاوتی گردآوری، طبقه‌بندی و گونه‌شناسی می‌کنند و شکل پژوهش‌ها از نوع پژوهش شناختی است نه اکتشافی. ضمن اینکه کلیدواژه پژوهش موزه بر اساس مشاهده، مقایسه و تکرار است و بیشتر توصیفی است تا تجربی و قابلیت اطمینان اطلاعات اشیا موزه به مراتب بیشتر است. موزه همواره در تلاش است تا نمونه‌ها را بی‌طرفانه، کامل و تا حد امکان به درستی انتخاب، ایمن‌سازی و نگهداری کند. با این تعاریف چهار طبقه متفاوت پژوهش در موزه شناسایی شد: پژوهش‌های طبقه

اول توسعه یافته و برگرفته از آثار موزه هستند و مبنای کار بر اساس سیستم‌های طبقه‌بندی و ذاتی آثار است که منجر به تهیه مجموعه‌های اطلاع‌رسانی مانند کاتالوگ، بروشور و تولیدات فرهنگی می‌شود. به زبان ساده فعالیت پژوهش‌های داخلی را پایه‌ای و با عنوان موزه‌داری می‌شناسند. طبقه دوم شامل علوم و رشته‌های خارج از قلمرو موزه مانند فیزیک، شیمی و ارتباطات است و برای توسعه ابزارهای رشد و تمرین پژوهش و با هدف ساخت فنون موزه‌داری، طراحی سیستم‌های عملیاتی و حفاظتی، مطالعه و مرمت آثار، روش‌های مدیریتی موزه، مخاطب‌سنجی، آشنایی با مواد و استانداردهای متفاوت نگهداری و دسترسی به آثار ایجاد شده است. طبقه سوم کاربردی است و شامل دانش‌های مرتبط با چگونگی برانگیختن تفکر درباره مأموریت‌ها و کارکردهای موزه است و اشکال مختلف آن را ایکوفوم مشخص می‌کند تا منجر به دسته‌بندی فعالیت موزه با توجه به محتوای آنها شود. رشته‌های فراگیر در این طبقه از پژوهش مربوط به فلسفه و تاریخ است و ایکوفوم بخش موزه‌شناسی ایکوم و قسمت فکری و نظریه پرداز آن محسوب می‌شود. طبقه چهارم مطالعات میان‌رشته‌ای است که پایه موزه‌شناسی است و تمام اندیشه‌های انتقادی مرتبط با موزه را شناخته و ردیابی می‌کند. مبنای این نوع پژوهش مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، زبان‌شناسی و نشانه‌شناسی است و کار آن این است که از طریق دانشی که در موزه فراهم آمده است به جنبه‌های مختلف چگونگی تولید ارتباط با جامعه و میراث فرهنگی بپردازد (Devallees, Marisse, 2013).

از بین برنامه‌های مختلف پژوهشی موزه‌ها که بر اساس انواع و طبقات پژوهش اجرا شده‌اند، می‌توان به اقدام مرکز تحقیقات موزه و گالری‌ها^۱ در سال ۲۰۰۳ میلادی اشاره کرد. این مرکز برنامه پژوهشی خود را با عنوان «امروز در موزه چه چیزی آموختید؟» به عنوان مدل جدیدی برای ارتقا و توسعه خدمات موزه و بهبود پتانسیل‌های یادگیری و آموزش به موزه توصیه و اجرا نمود. پروژه مذکور بر مبنای مطالعات میان‌رشته‌ای نوعی مطالعه نوآورانه بود و نخستین مطالعه ملی برای سنجش نتایج یادگیری مخاطبان موزه محسوب می‌شود. روش کار آن نیز کمی و کیفی بود. همچنین همان مرکز پروژه‌های دیگری را طراحی و اجرا کرد؛ به عنوان نمونه در سال ۲۰۱۶ میلادی پروژه مطالعات موزه از نوع کاربردی با عنوان «موزه‌ها و جمعیت سالخورده» اجرا شد که هدف آن تشخیص پیامدهای جهان در حال پیر شدن بود و اینکه موزه چگونه می‌تواند از افراد مسن حمایت کند تا پتانسیل کامل خود را به فعلیت برسانند؛ یا در سال ۲۰۲۱ میلادی پروژه موزه با عنوان «موزه فضای مراقبت اجتماعی» طراحی و اجرا گردید و به صورت رویداد سعی شد تا موزه با این نگاه که جهان به مراقبت نیاز دارد در جست‌وجوی کسب اشکال جدیدی از مراقبت و مشارکت عمومی باشد. در سال ۲۰۲۲ میلادی پروژه موزه با عنوان «انزوا و تنهایی، داستان‌ها و تجربیات تفسیری جدید» هم طراحی گردید تا از راه داستان‌گویی و حول تجربیات خانواده‌های منزوی در جامعه سعی کنند جامعه را از چالش انزوای طلبی

کاربرد پژوهش در موزه
مطالعه موردی: نقاشی
نبرد مرو، موزه ملی ایران

انسان‌ها آگاه و تأثیرات مخرب آن را بر زندگی اجتماعی آشکار سازند. همچنین به موازات گرایش موزه‌ها به برنامه‌های تعاملی، شاخه جدیدی از پژوهش‌های جامعه‌شناختی و روان‌شناختی پدیدار شد؛ «یکی از این مطالعات درباره موزه و مطالعات رفتاری است که به بررسی رابطه بین بازدیدکننده و بازدید می‌پردازد و می‌تواند کمی یا کیفی باشد» (فرناندز، بنلوخ، ۱۳۸۲: ۵۸).

از دیگر پروژه‌های پژوهش در موزه، روش وین در موزه اجتماعی و اقتصادی وین است. در این پروژه موزه در تلاش بود تا با استفاده از سیستم جهانی آموزشی تصاویر تایپوگرافی ارتباطات انسانی اجتماعی و فناوری بیولوژیکی و تاریخی را به شکل تصویری نشان دهد و اطلاعات جامعه‌شناسی و اقتصادی را برای کل جمعیت تبیین کند. همچنین «روش استراتژی‌های طراحی تفکر در موزه‌ها نوعی سیستم طراحی شده پایه در پژوهش موزه‌ها و روشی برای آموزش است که به چهار مؤلفه زمان، دانش، آموزش و مشاهده فعال» (Leena, 2015: 130) متکی است. این روش به داستان‌گویی و یادگیری از راه روایت‌گری شباهت داشته و نوعی استراتژی تفکر بصری است که برای تعمیق یادگیری از راه آثار هنری و موزه به کار می‌رود. فرایند این روش با سه پرسش، ساختار یافته است که پس از مشاهده اثر هنری طرح می‌شوند و مخاطب باید هر آنچه به ذهن می‌رسد به زبان آورد. این پرسش‌ها شامل موارد زیر است: «در این تصویر چه می‌گذرد؟ چه چیزی در این تصویر می‌توان یافت؟ چه چیزی موجب شد تا این حرف را بزنید؟». این روش با نام VTS^۱ شناخته می‌شود.^۲

یکی از پژوهش‌های مهم کاربردی موزه‌ها از طبقه چهارم (مطالعات میان‌رشته‌ای) ساخت روشی برای سنجش کیفی نتایج تفسیر مخاطبان از راه اشیاء است که آنها را در سه دسته نتایج عاطفی، شناختی و رفتاری قرار می‌دهد؛ یعنی آنچه مخاطب در نتیجه تفسیر حس می‌کند، آنچه فکر می‌کند و آنچه انگیزه انجام دادن آن را به دست می‌آورد. در «این روش پژوهشی با نام وابلروهام ابزارهای متنوع اندازه‌گیری ارائه می‌شود که تکنیک گردآوری اطلاعات آن بر شناخت، عاطفه و عمل متمرکز شده است» (Weiler . Ham, 2006: 19). همچنین از انواع پژوهش کاربردی در موزه طراحی نمایشگاه با موضوع همدلی^۳ است که از سال ۲۰۰۷ میلادی تاکنون در «موزه همدلی»^۴ اجرا و بر مبنای روایت‌گری شخصیت‌های واقعی در فضای موزه انجام می‌شود. از مهم‌ترین طرح‌های

1. Visual Thinking strategies

۲. برای مطالعه به مقاله پژوهشی (چگونگی جذب مخاطب از راه انتقال پیام آثار و اشیاء موزه‌ای به روش VTS مطالعه موردی؛ نقش برجسته بار عام داریوش بزرگ موزه ملی ایران) نشریه بنیان هنر؛ جستارهای موزه‌داری، مرمت، باستان‌شناسی و تاریخ هنر مؤسسه فرهنگی موزه‌های بنیاد رجوع شود.

۱. برای مطالعه بیشتر به مقاله پژوهشی (تقویت همدلی از راه اشیاء موزه‌ای) نشریه نامه هنرهای تجسمی و علوم کاربردی، دانشگاه هنر رجوع شود.
در موزه همدلی EMPATHY MUSEUM نمایش‌های مفهومی اجرا می‌شود که در واقع فرایند احساسی یک معنا برای تخلیه هیجانات مضر انسانی است و اولین بار در این موزه اجرا شد. نمایش را ابتدا کلر پاتی Clare patey مطرح کرد و سپس به شکل موزه همدلی و با پروژه‌های اثرگذار اجتماعی ادامه یافت. در این موزه پژوهشگران و هنرمندان و فلاسفه سعی دارند تا آموزش‌های لازمی برای ترویج همدلی ارائه کنند. موزه همدلی خانه دائمی ندارد و همه برنامه‌های نمایشی به شکل سیار در انگلستان، بلژیک، ایرلند، آمریکا و استرالیا تاکنون اجرا شده است. موزه همدلی یک جعبه بزرگ با مجموعه‌ای از کفش‌ها و داستان‌های صوتی است تا با شنیدن آنها عواطف مشترک انسانی تحریک شود.

<https://www.artsadmin.co.uk/media/documents/promoters/EmpathyMuseum.pdf>

کلر پاتی مدیر موزه همدلی و هنرمند و مدیر هنری است که فضاهای اجتماعی را در قلمرو عمومی ایجاد می‌کند تا مردم را در گفت‌وگو به مشارکت دعوت کند.

پژوهشی موزه با محوریت و اندازه‌گیری موضوع «توجه کردن»^۱ مخاطب، در سال ۲۰۱۰ میلادی به روش کمی-کیفی انجام شد که در آن به «توجه» به عنوان مهم‌ترین بحث روان‌شناختی پرداخته شده است. هدف این طرح استفاده از مطالعات میان‌رشته‌ای روان‌شناختی و تقویت موضوع توجه در موزه بود، زیرا توجه به‌منزله امر مهمی برای فعالیت‌های آموزشی و لذت‌بخشی قلمداد می‌شود و از نتایج آن یادگیری، اقناع کردن و لذت‌بخشی است.

مطالعه موردی، نقاشی نبرد مرو موزه ملی ایران

در این بخش با استفاده از نقاشی نبرد مرو در بخش اسلامی موزه ملی ایران سعی می‌شود تا با توجه به انواع، طبقات و ارکان و اهداف پژوهش موزه یک روش انتخابی پژوهش را تشریح و اجرایی نمود. برای پژوهش سه هدف عمده شامل زیبایی‌شناختی، تأثیرگذاری اجتماعی، آموزش علمی-تاریخی- رفتاری و ... با محوریت محتوای اثر برای موزه‌ها شناسایی و معرفی شده است.

الف- انتخاب هدف پژوهش اثر موزه‌ای

۱- زیبایی‌شناختی: این مورد موضوعاتی مانند تصویرسازیِ شخصیت‌های مهم تابلو، عناصر تزئینی و دیگر شاخصه‌های هنری و تاریخی را دربرمی‌گیرد. موضوع نقاشی نبرد شاه اسماعیل اول صفوی با محمدخان شیبانی ازبک است که در سال ۹۱۶ ق.ه^۲ بین سپاه ازبک به فرماندهی شیبک‌خان، بانی سلسله شیانیان، با سپاه قزلباش به فرماندهی شاه اسماعیل اول صفوی رخ داد. این نبرد که در نزدیکی مرو رخ داد، منجر به پیروزی سپاه ایران شد و مرزهای ایران از سوی شمال شرقی تا رود جیحون و خراسان به دست ایران افتاد. اثر به سبک نقاشی‌های قهوه‌خانه‌ای بر بوم با رنگ و روغن کار شده است و نقاشان آن محمدعلی ابن آقا نجف نقاش‌باشی و آقا عبدالله مصور هستند. تاریخ اثر مربوط به سال ۱۳۳۱ ه.ق و اندازه تابلو ۲۵۶*۱۵۱ سانتیمتر است. شاه اسماعیل اول صفوی در سمت راست سوار بر اسب سفید و روبه‌روی او محمدخان شیبانی سوار بر اسب قهوه‌ای‌رنگی در حال فرار است. شمشیر شاه اسماعیل بر قلب او اصابت کرده و محمدخان با چهره‌ای نگران به صفوف سربازان خود می‌نگرد. در بخش راست تصویر سربازان قزلباش با آرامش ایستاده و منظره شکست و فرار دشمن را مشاهده می‌کنند (شکل ۱).

کاربرد پژوهش در موزه
مطالعه موردی: نقاشی
نبرد مرو، موزه ملی ایران

1.Bitgood.stephan, (2010), an attention value model of museum visitors, visitor attention, {in},// <https://www.researchgate.net/publication/268269939> .

۱. قاضی احمد منشی قمی، خلاصه التواریخ، جلد ۲، تصحیح احسان اشراقی.

■ شکل ۱- نقاشی رنگ و روغن بر بوم، نبرد مرو (جنگ شیبک خان ازبک و شاه اسماعیل اول)، رقم محمدعلی ابن آقا نجف نقاش باشی و آقاعبدالله مصور- تاریخ ۱۳۳۱ ه.ق- محفوظ در موزه ملی ایران، عکس از نویسنده مقاله.

۲- تأثیرگذاری اجتماعی: از حالات تصویرسازی شاه و سربازان مشخص است که نقاش سعی دارد پایان خوش این نبرد را که به پیروزی سپاه ایران انجامیده به تصویر بکشد. موزه می‌تواند با استفاده از تشریح داستان نبرد، تأثیر اجتماعی خود را با هدف نزدیک کردن مردم به یکدیگر و ایجاد فضای مشارکت و تعامل اجتماعی از راه این نقاشی اثبات و عملیاتی کند.

۳- آموزش محتوا از راه آثار موزه‌ای: آموزش از نوع تقویت یک مهارت رفتاری و اخلاقی است. به نظر می‌رسد این تابلو روایت گر یک رویداد تاریخی و سیاسی از ایران دوره صفوی است که شرح دلاوری‌ها و جان‌فشانی‌های ایرانیان در مقطع مهمی از تاریخ را بازگو می‌کند. دوره صفوی زمان وقوع این نبرد است و این تاریخ آغازی برای استقرار حکومتی مرکزی در ایران بوده که در آن مرزها گسترش یافته و حاکمان با یکپارچگی اقوام سعی در حفظ تمامیت ارضی داشته‌اند. در نتیجه موزه می‌تواند با تمرکز بر محتوای این نقاشی که همان پاسداشت هویت ملی است، چنین امر مهم رفتاری را که گذشتگان نسبت به کشور خود داشته‌اند، به روش‌های مختلف آموزش در موزه به مردم زمان حال یادآوری کرده و از آن به‌منزله آموزش و تقویت حرکتی تاریخی-اجتماعی استفاده کند.^۱

۱. برای مطالعه بیشتر در این باره به مقاله پژوهشی (همدلی تاریخی، تجربه عاطفی دیدار با موزه‌های هنری تاریخی مطالعه موردی: نقاشی نبرد چالدران) نشریه مطالعات بین‌رشته‌ای هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر نیشابور رجوع شود.

ب- انتخاب نوع و طبقه پژوهش: با توجه به محتوای اخلاقی و رفتاری این نقاشی، نگارنده نوع پژوهش را کاربردی در نظر گرفته است و هدف تحقیق، تقویت مهارت رفتاری و تأثیرگذاری اجتماعی در زمان حال از راه آموزش محتوای یک اثر موزه‌ای است. در نتیجه از طبقه چهارم پژوهش در موزه استفاده می‌شود تا با استفاده از منابع مطالعاتی و بر پایه شیوه‌نامه‌های آن از راهکارهای مناسبی برای تقویت ویژگی محتوای اخلاقی نقاشی که همان نیروی مشارکت اجتماعی و تعامل فردی و بین فردی عموم است، استفاده کند.

ج- شناسایی منابع پژوهش: در این مرحله رویداد نبرد به لحاظ تاریخی بررسی شده و با آشنایی نسبت به داستان و شخصیت‌های مرتبط با آن کار پژوهش در دو بخش صورت می‌گیرد. ابتدا مطالبی برای بازدیدکننده تنظیم می‌شود؛ این کار با نوشتن سناریویی برای توصیف رویداد مذکور صورت می‌گیرد تا شنونده روایت با استفاده از تجربیات حسی خود، داستان را تفسیر و تحلیل کند. پژوهش داستان باید بر پایه منابع مطالعاتی میان‌رشته‌ای مانند روان‌شناسی، مردم‌شناسی و علوم ارتباطات انجام شود تا جذب پیام به گونه‌ای صورت گیرد که بازدیدکننده به دریافت‌های ذهنی و پذیرش عقلانی واقعه دست یابد. دوم متن‌هایی برای خروجی پژوهش به شکل‌های مقاله، کتاب، بروشور و نمایشگاه نوشته شود. از آنجا که کار اصلی پژوهش موزه به اشکال متفاوت نمایشی است که جنبه اطلاع‌رسانی می‌یابد، صحت و اصالت توضیحات و همچنین چگونگی انتقال پیام اثر که مورد نظر پژوهش است اهمیت زیادی دارد و باید مطابق با روش‌های مناسب و بر پایه الگوهای جذب مخاطب انجام شود. این الگوها در منابع مطالعاتی دانش روان‌شناختی و علوم ارتباطات گزارش شده است.

د- روش اجرا: پس از تهیه مطالب تاریخی مرتبط و آشنایی با روش‌های جذب بازدیدکننده برای القای پیام نقاشی که همان انتقال محتوای آن است، اثر مذکور به نمایش گذاشته می‌شود. از آنجا که پژوهش با هدف تأثیرگذاری محتوا و پیام نقاشی انجام شده و نوع آن کاربردی و از طبقه چهارم است، باید روش آموزش به عموم به شکل کیفی انجام گیرد. در نتیجه پیشنهاد می‌شود از دو شکل متداول اندازه‌گیری و سنجش بازخوردهای حسی و عاطفی بازدیدکنندگان استفاده کرد. این دو روش به نام‌های روش کیفی وایلر- وهام یا روش VTS معروف هستند. در این دو روش شرایطی مهیا می‌شود که به بازدیدکننده این امکان داده شود تا در فضای موزه محتوا و پیام نقاشی را تفسیر نماید و در مورد آن تأمل و تفکر کند. همچنین موزه می‌تواند برای دریافت بازخوردهای آموزشی خود، از طریق پرسش‌نامه نتایج بازدید و تأثیرات اجتماعی خود را به روش کمی اندازه‌گیری کند.

کاربرد پژوهش در موزه
مطالعه موردی: نقاشی
نبرد مرو، موزه ملی ایران

بحث و گفت‌وگو

با توجه به نوع پیام اثر موزه‌ای و محتوای داستان و شخصیت‌ها و عناصر موجود در نقاشی می‌توان اهداف پژوهشی موزه را در امر آموزش شناسایی کرد. اشیا و آثار موزه‌ها هرکدام دربردارنده پیام‌های متفاوت تاریخی، اجتماعی، مذهبی و زیبایی‌شناختی هستند و همواره انتخاب نوع پژوهش و طبقه آن و چگونگی استفاده از ابزارهای مناسب برای تحقق اهداف پژوهشی و آموزشی موزه به نظر موزه‌داران و تشخیص نیاز جامعه و بازدیدکننده بستگی دارد^۱. در پاسخ به پرسش‌های مقاله (معیار انتخاب نوع پژوهش برای هر اثر موزه‌ای چیست؟ پژوهش چگونه موجب بهبود نمایش و آموزش آثار موزه می‌شود؟) می‌توان گفت که معیار انتخاب نوع پژوهش از نوع پایه یا کاربردی بستگی زیاد به محتوای اثر دارد که پس از مطالعه بنیادی پیام آن به دست می‌آید. تمرکز و دقت بر محتوای پیام اشیا، اطلاعات مناسبی به موزه‌ها ارائه می‌کند تا در نهایت برای بهبود نمایش شیء، نحوه پاسخگویی به بازدیدکنندگان و استفاده از ابزارهای نمایشی و اطلاع‌رسانی تحول یابد. نمایش اشیا مرحله آخر وظایف موزه است که پس از پژوهش و آموزش انجام می‌شود و موزه می‌تواند برای عینی کردن مطالب پژوهشی خود از راهکارهای متداول استفاده کند. آموزش و ساماندهی نمایش آثار موزه‌ای با هدف برقراری ارتباط بیشتر بازدیدکننده با موزه و دیگران و ایجاد نوعی تعامل اجتماعی و مشارک‌های فردی است و ارائه محتوای سازنده اجتماعی و فرهنگی از راه پژوهش‌های پایه کاربردی انجام می‌شود تا به موزه تکلیف کند از ابزارهای نوین نمایش و آموزشی در موزه استفاده کند. این روش موجب می‌شود تا نیاز دسترسی بازدیدکننده به محتوای آثار رفع شده و اهداف سه‌گانه آموزشی موزه از راه پژوهش تحقق یابد.

۱. برای مطالعه بیشتر به مقاله پژوهشی (رویکردهای نوین آموزش در موزه‌ها و تأثیر حس همدلی بر نتایج یادگیری بازدیدکنندگان مطالعه موردی، اثر نادر میرعماد) نشریه مطالعات هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر و معماری سیستان و بلوچستان رجوع شود.

نتایج:

پژوهش موزه نقش محوری در ایجاد عملکرد موزه و اخلاق‌شناسی آن دارد و در نحوه آموزش‌دهی از راه آثار و چگونگی ارائه اطلاعات و آموزه‌های فرهنگی- تاریخی گذشتگان به عموم دارای اهمیتی ویژه است. همان‌طور که بیان شد موارد متعددی در راه‌اندازی فعالیت پژوهشی در موزه و اهمیت به تشکیل آن شناسایی شده است. این موارد سبب گردید تا از ابتدای شروع به کار موزه‌ها به مفهوم واقعی، پژوهش به‌عنوان عنصر جدایی‌ناپذیر فعالیت و ارکان موزه‌ای محسوب شود. از جمله می‌توان به نقش اجتماعی موزه اشاره کرد که با موضوع هویت‌یابی موجب شد تا موزه بازتعریف جدیدی از ساختار و عملکرد خود ارائه کند و موضوع تفسیر به‌جای توصیف و شناخت به‌جای آزمایش قرارگیرد. این امر در نهایت موزه را به فضایی برای ارتباط جمعی و آموزش مهارت‌های انسانی و اخلاقی تبدیل می‌کند تا از این راه قابلیت اشیاء موزه برای مشارکت جامعه و موزه بیشتر نمایان شود. عملکرد اصلی پژوهش موزه در فضای نمایشگاه‌ها که اصلی‌ترین و ملموس‌ترین راه اطلاع‌رسانی است، شرایطی برای موزه فراهم می‌کند تا موزه مطابق با زمانه از زبان و بیان جدید هنری برای انتقال داشته‌های فرهنگی خود بهره‌مندگردد. در این مسیر بهره‌برداری از حوزه‌های مختلف دانش علوم انسانی در کار پژوهش امکانات متنوعی را برای ایده‌پردازی موضوعات مختلف نمایشی و پژوهشی، ساماندهی اشیاء، اطلاع‌رسانی و دسترسی بهتر در اختیار موزه‌داران قرار می‌دهد. در واقع گردآوری - مستند نگاری- تمرکز بر محتوا و پیام آثار در حوزه پژوهش پایه یا بنیادی قرار می‌گیرد تا از راه آن، نکات مهم و متفاوت آموزشی آثار موزه شناسایی شوند که هر کدام از آنها از نوع رفتاری و اخلاقی، تاریخی و زیبایی‌شناختی هستند. این مطالعات پژوهشی پایه در نهایت موجب فعالیت‌های پژوهشی از نوع کاربردی و موزه‌شناسی شده‌اند تا با پژوهش در مورد آنها موزه بتواند به مکان امنی تبدیل شده و فارغ از تفاوت‌های زبانی، جنسیتی، نژادی، مذهبی و سیاسی پذیرای اکثریت مردم باشد و به مناسب‌ترین مکان برای به اشتراک گذاری تجربیات فردی و بین فردی و جنبه‌های متنوع آن تبدیل شود.

کاربرد پژوهش در موزه
مطالعه موردی: نقاشی
نبرد مرو، موزه ملی ایران

- ۱- دبیری نژاد، رضا (۱۳۹۷). موزه خوانی. تهران: ایران نگار.
- ۲- فرناندز، گیلرمو. بنلوخ، مونتسرا (۱۳۸۲). سهم مردم در برگزاری نمایشگاهها. ترجمه کلود کرباسی، مجله موزه‌ها، ش ۳۴، ۶۰-۵۷.
- ۳- کریم زاده تبریزی، محمد علی (۱۳۷۴)، احوال و آثار نقاشان قدیم ایران، جلد سوم، تهران: مستوفی.
- ۴- مرس، فرانسوا. دواله، اندره (۱۳۹۴). فرهنگ واژگان موزه‌شناسی. ترجمه میثم عبدلی. مشهد: به نشر
- ۵- منصورزاده، یوسف. حاتمی، ابوالقاسم (۱۳۹۶). مبانی موزه‌داری. تهران: سمت.

منابع لاتین

- 1- **Brulon Soares. Bruno**, (2019), A History of Museology: Key authors of museological theory, Published in paris Icofom,{in},{/www.academia.edu/40173179/A_History_of_Museology_Key_authors_of_museological_theory.
- 2- **Devallees.A , Mairesse.F**, (2013), key concepts of museology paris: Armand colin, (translated from) English to Persian by K.samanian, M.Hekmat . published by ICOM.
- 3- **Davis.peter**,(1999),Eco-museums: A Sense of Place, London , Leicester university Press
- 4- **Davis, Peter** (2011), Ecomuseums: A Sense of Place. Continuum International Published London.
- 5- **Karp, Ivan; Lavine, Steven D.** (1991). Exhibiting Cultures: The Poetics and Politics of Museum Display. Washington DC: Smithsonian Press.
- 6- **Lewis, Geoffrey.** (1989). For Instruction and Recreation: A Centenary History of the Museums Association. London. Quiller Press Ltd.
- 7- **Leena,hannula.**(2015), Historical art museums and art education finding Audience experience. Aalto university publication series: art + design + architecture,{in } :
//jyx.jyu.fi/handle/123456789/51156.
- 8- **Murphy, Oonagh.** (2018). "Museum Studies as Critical Praxis: Developing an Active Approach to Teaching. Institute for Cultural and Creative Entrepreneurship (ICCE). 29(1). {in}:https://research.gold.ac.uk/id/eprint/23217 .
- 9- **Neustupny, Jiri v.** (1968) ,Museum and research ,Prague.
- 10-**Stam.Deirdre C**, (1993), the informed muse: the implications of the new museology for museum practice ,museum management and curatorship,12(3),267-283. https://doi.org/10.1016/0964-7775(93)90071-P

- 11- Shelton, Anthony. (2013).** Critical Museology: A Manifesto. Vol. 5 ,pp. 8.
- 12- Shelton, Anthony. (2013).** Critical Museology: A Manifesto, Berghahn Books, 1(1), 7-23, doi:10.3167/armw.2013.010.102
- 13- Shufeldt, R.W. (1918).** Value of the Army Medical Museum as a teaching factor. In Museum Work including the Proceedings of the American Association of Museums , Vol. I, 207-213,{in}: https://archive.org/stream/museumwork12amer/museumwork12amer_djvu.txt/
- 14- Sofka, Vinos. (1978),** Possibilities and limits in scientific research typical for the museums, Brno : ICOM International Committee for Museology , 58-68.
- 15- Smith bautista .susana,(2009),** the social fuction of museums in the digital age, the international journal of the arts in society ,4(2),9-19,{in}: www.arts-journal.com.
- 16- Valley.Greer, (2017),** confronting the museums colonial past: towards new strategies of institutional critigie , Stellenbosch university,{ in}: <http://hdl.handle.net/10019.1/101330>
- 17- Weiler.Betty ,Sam.Ham,(2006),** Development of a Research instrument for Evaluating the visitor outcomes of face to face interpretation, publishing for CRC for sustainable tourism pty LTd.

کاربرد پژوهش در موزه
مطالعه موردی: نقاشی
نبرد مرو، موزه ملی ایران